

rir : Hitabı anlama gücü, onu yerine getirme gücü. Birincisi akılla, ikincisi bedenle alâkalıdır. Edâ ehliyeti de bu iki kudretin kemal derecesinde olmasıyla gerçekleşir (Abdülazîz el-Buhârî, IV, 1368). Vücûb, sebeplerin sıhhatine ve zimmetin mevcudiyetine bağlı bir husus olup edanın vücûbundan farklıdır ve kudret vücûbun değil edanın vücûbunun şartıdır (a.g.e., IV, 1365; Teftâzânî, I, 198). Bu, teklifi hükme ait bir özellik olup vaz'î hükümde aranmaz (Karâfî, I, 161, III, 197; Zerkeşî, I, 129). Mahiyetine göre kudret malî ve bedenî şeklinde ikiye ayrılabilir. Zekâtta malî, hacda hem malî hem bedenî, namaz ve oruçta ise sadece bedenî kudret söz konusudur.

Hanevî usulcülere, edâ konusundaki yaklaşım ve tasnifleriyle bağlantılı olarak dinî teklif için şart olan kudreti mümekine ve müyessire şeklinde iki kademeye ayırırlar (Pezdevî, I, 191-212; Serahsî, *el-Üşûl*, I, 68-71). Bu ayırım, özellikle malî nitelikli ibadetler ifa edilmediğinde yükümlülüğün hangi durumlarda zimmette devam ettiğine dair mezhep görüşünü temellendirmeyi de amaçlar. Kudret-i mümekine, "emredilen kimsenin emredilen hususu genelde zorlanmaksızın yerine getirmesine imkân veren asgari güç, vasıtaların ve sebeplerin selâmeti, organların sıhhati ve engellerin bulunmaması" şeklinde tanımlanır. Bu güç, her bir vâcibin edâsının şartı olmakla birlikte vâcibin zimmette borç olarak kalması bunun devamına bağlı değildir. Kudret-i müyessire ise fiilin işlenme imkânı bulunduktan sonra kolayca işlenmesini sağlayan ve kısmen devamlılığı bulunan ikinci kademe ve üst gücün adı olup edanın vücûbunun illet mânasını da taşıyan bir şarttır. Teklifin devamı için bunun da devamı aranır (Sadrüşşerîa, I, 198-199; Bahrülülûm el-Leknevî, I, 137; İbn Âbidîn, II, 360-361). Meselâ vakti girdiğinde namazı edâ edebilecek kadar sağlıklı olan kimse kudret-i mümekineye sahip olduğundan daha sonra sağlığını yitirse bile bu borç üzerinden sâkıt olmaz. Malî ibadetlerden hac, kurban, fıtır sadakası birinci; zekât, oşûr ve harac ikinci tür kudrete dayandırılır. Birincisinin sadece bulunması yükümlülüğün doğması için yeterli görülürken ikincisinin devamlılık arzemesi de aranır. Bayramda kendisine fıtır sadakası veya kurban kesimi vâcib olup da bunu ifa etmeyen ve daha sonra bu malî imkânı yitiren kimsenin zimmetinde bu borçlar devam ederken aynı durumda zekâtın zimmetten sâkıt oluşu bundandır. Şâfiî-

ler, zekâtta da yükümlülüğün zimmette borç olarak devam edeceği görüşündedir.

Muâmelât hukukunda akid konusunun yerine getirilebilir olması akdin kuruluş veya sıhhat şartı olup bu gereklilik ilgili tarafın ifaya, meselâ satım akidinde malî teslim kudretinin bulunması, akid konusunun da yerine getirilebilir olması (makdûrül-iffâ, makdûrül't-teslîm) şeklinde ifade edilir (Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 130; XIII, 155; Kâsânî, V, 168, 181; Şemseddin er-Remlî, III, 398; *Mecelle*, md. 198, 205-209, 213). Bu ilke, akdin konusunun akid anında mevcut, bilinir ve kabzedilmiş olması, akdin garardan uzak olması, yani haksız kazanca yol açacak ölçüde kapalılık taşımaması şartlarıyla ayrı ayrı bağlantılıdır. Bütün hukuk ekollerince dile getirildiği ve Hanevîler'in ayrıntılı biçimde üzerinde durduğu bu şart akidlerin kuruluş ve işleyişinde açıklık ve güveni sağlayıcı, tarafların hak kaybına uğramasını önleyici bir tedbir niteliğindedir. Selem örneğinde veya semende bu şartın aranmayışında olduğu gibi (Serahsî, *el-Mebsût*, XIII, 198) böyle bir riskin bulunmadığı, borcun zimmette sabit olabildiği durumlarda anılan şartın yumuşatıldığı veya aranmadığı görülür.

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "kudret" md.; Pezdevî, *Kenzü'l-vüşûl*, I, 191-212; Serahsî, *el-Mebsût*, XII, 130; XIII, 155, 198; a.m.f., *el-Üşûl* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efğânî), Haydarâbâd 1372, I, 68-71; Kâsânî, *Bedâ'î'*, V, 168, 181; Karâfî, *el-Furûk*, Kahire 1347, I, 161; III, 197; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, İstanbul 1307, I, 192, 201, 217; II, 422, 660; III, 742; IV, 1365, 1367-1368, 1392, 1407, 1417, 1503; Sadrüşşerîa, *et-Tavzîh fî halli gâvâmi'it-Tenkih* (Teftâzânî, *et-Telviḥ* içinde), I, 198-199; Teftâzânî, *et-Telviḥ*, Kahire 1377/1957, I, 198; Zerkeşî, *el-Bahrü'l-muḥîṭ* (nşr. Abdüssettâr Abdülkerîm Ebû Guddê), Küveyt 1413/1992, I, 129; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muḥtâc*, Kahire 1386/1967, III, 398; Bahrülülûm el-Leknevî, *Fevâtiḥu'r-raḥamât* (Gazzâlî, *el-Mustaşfâ* içinde), Bulak 1324, I, 137; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muḥtâr* (Kahire), I, 86-87; II, 360-361; VI, 314-315; *Mecelle*, md. 198, 205-209, 213; "Kudret", *Mu.F.*, XXXII, 346-352.

ALİ BARDAKOĞLU

KUDSÎ HADİS

(الحدیث القدسی)

Hz. Peygamber'in
Kur'an dışında Allah'a dayandırarak
söylediği hadisler.

Sözlükte "temiz olmak; bir şeyi mukaddes kılmak, tenzih etmek" anlamlarına gelen kudsî kelimesi kuds kökünden ism-i mensub olup "her türlü noksanlık-

tan uzak yüce bir varlığa ait olan şey" demektir. Kudsî hadis (hadîs-i kudsî, el-hadîsü'l-kudsî) "ilâhî hadis, rabbânî hadis" diye de adlandırılır. el-Hadîsü'l-kudsî ifadesi bir terim olarak VI. (XII.) yüzyıldan itibaren bu konuda yazılmaya başlanan derleme çalışmalarından sonra ortaya çıkmış, ancak tanımını ilk defa Şerefeddin et-Tibî (ö. 743/1342) yapmış (Ebû'l-Bekâ, s. 288), ardından Seyyid Şerîf el-Cürçânî, İbn Hacer el-Heytemî, Ali el-Kârî, Zafer Ahmed et-Tehânevî gibi âlimler çeşitli tarifler ortaya koymuştur. Bu tariflerde belirtilen unsurları göz önünde bulundurarak kudsî hadisi "Allah tarafından vahiy, ilham, rüya gibi değişik bilgi edinme yolları ile anlama Hz. Peygamber'e bildirilen, onun tarafından kendi ifade ve üslubu ile Allah'a nisbet edilerek rivayet edilen, Kur'an'la herhangi bir ilgisi bulunmadığı gibi i'câz vasfı da olmayan hadis" şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu tür hadislerin kudsî olarak nitelendirilmesi mânânın Allah'a aidiyeti, hadis denilmesi de Resûl-i Ekrem tarafından dile getirilmiş olması sebebiyledir. Kudsî hadislerin Allah'a nisbet edilmesi onların sabit ve sahih olduğu anlamına gelmez, buradaki "kudsî" kelimesi sadece sözün kaynağını gösterir, metnin kabul veya reddi açısından bir hüküm ifade etmez. Sahih olan kudsî hadislerin sayısı çok değildir; bu hususta verilen 100, 200, 300, 550 gibi rakamlar yapılan derleme çalışmalarına dayanmaktadır.

Kudsî hadisler genelde Allah'ın yüceliği, rahmetinin genişliği, ihsanının bolluğu, bazı ibadetlerin fazileti ve güzel ahlâk gibi konulara dair olup "kâle Resûlullah fî mâ yervî an rabbihî azze ve celle", "anî'n-nebiyyi fî mâ yervîhi an rabbihî" ya da "kâle'llâhü teâlâ fî mâ ravâhü anhü Resûlullah" gibi ifadelerle rivayet edilmiştir. Metinlerdeki ifade ve üslup nebevî hadislerle hemen hemen aynıdır (Trabzonî, s. 11; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, I/1 [1395], s. 91). Kudsî hadislerin Kur'an'la ortak noktası her ikisinin de mâna olarak ilâhî kaynaklı olması, nebevî hadislerle aralarındaki ortak nokta ise bağlayıcılık ve incelemeye tâbi olma gibi hususlarda aynı değeri taşımasıdır (Koçyiğit, s. 123-124). Kaynaklarda Kur'an'la kudsî hadisler arasındaki farklar üzerinde fazlaca durulmuş, bununla da kudsî hadislerin mânasının ilâhî oluşu sebebiyle Kur'an'la eş değerde algılanmaları ihtimalinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Hasan Muhammed Makbûlî, s. 14; Yılmaz, s. 36-40).

Bu hadislerde edebî üslûp olarak sözlerin Allah'a nisbet edilmesi ifadelerin de bizzat O'na ait olmasını gerektirmez. Bununla birlikte kudsî hadislerin üslûbunda diğer hadislerle göre bazı farklar vardır. Meselâ hadislerin ifadesinde hitap Allah'a ait olduğu gibi yine O'na ait olmak üzere tekil birinci şahıs (mütekellim) zamiri kullanılmıştır. Kullar arasında cereyan eden karşılıklı konuşmaların çokça yer aldığı bu metinlerde muhataplar genellikle Hz. Peygamber, insanlar ve meleklerdir (M. Ebû Zehv, s. 16).

Kudsî hadislerin itikadî ve hukukî konularda delil olup olmayacağına dair hüküm haber-i vâhidin bu konudaki durumu ile aynıdır. Bir hadis çeşidi olarak kudsî hadislerin sahih olabilmesi için nebevî hadislerde aranan şartları taşıması zorunludur ve nebevî olanlar hakkında söylenenler kudsî hadisler için de geçerlidir. Bu şartlar dikkate alındığında kudsî hadisler arasında sahih olanlardan çok daha fazla mevzû rivayetlerin varlığından söz edilmiştir. Büyük çoğunluğu tasavvufî mahiyette olan bu tür hadislerin en meşhurlarından biri, tasavvuf ehli arasında yaygın biçimde kullanılan ve keşfen sıhhatinin sabit olduğu ileri sürülen, "Ben bir gizli hazine idim ..." (Küntü kenzen maḥfiyye ...) anlamındaki rivayettir (Aclûnî, II, 132). "Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" rivayeti de bu kabil hadislerdendir. Sözün Allah'a nisbet edilmesi dolayısıyla kudsî hadisler müslümanlar üzerinde etkili olmuş, bu da bazı kimseleri hadis uydurmaya sevketmiş, sahih kudsî hadislerle birlikte derlenmiş olan bu tür hadisler kudsî hadislerin sayısının kabarık görünmesine sebep teşkil etmiştir.

Batılı araştırmacıların yaptığı inceleme-lerde kudsî hadis diye rivayet edilen mevzû hadislerle özel bir önem verilmiştir. Bu araştırmaların bir kısmında nebevî yönü tamamıyla görmezlikten gelinerek kudsî hadislerin büyük çoğunlukla sûfîlerin şat-hiyelerinden kaynaklandığı söylenirken bir kısmında ilham yoluyla sûfîlerin kalbine gelen ilâhî mesajlardan ibaret olduğu ileri sürülmüş, bazılarında ise kudsî hadisler İsrâîliyat kabilinden bilgiler diye tanıtılmış, bu iddialar çerçevesinde bazı sahih rivayetlere de yer verilmiştir (Lammens, s. 106-107; Massignon, s. 126-128). Goldziher'in "The Hadith and The New Testament" başlığını taşıyan, Yeni Ahid ile hadisler arasındaki etkileşimi göstermeye çalıştığı makalesinde ortaya konan iddialardan hareketle bu etkilerin kudsî

hadisler şeklinde İslâm'a sokulduğu söylenmiştir (*Muslim Studies*, II, 346-362; Zwemer, XII [1922], s. 263).

Kudsî hadisler, bütün hadislerin derlendiği tasnif döneminde diğer hadisler arasında dağınık bir şekilde yer alırken ilk defa nebevî hadislerle aralarındaki farklara işaret edildiği VI. (XII.) yüzyıldan itibaren müstakil çalışmalarda derlenmeye başlanmıştır. Bu konudaki eserleri derleme niteliğinde olanlar, sınırlı sayıda hadisi toplamak amacıyla kaleme alınanlar ve bir kudsî hadisi şerhetmek için yapılan çalışmalar olarak üç grupta ele almak mümkündür.

Derleme nitelikli ilk eser olan Zâhir b. Tâhir eş-Şehhâmî'nin (ö. 533/1138) *Kitâbü'l-Ehâdîsî'l-kudsiyye*'si günümüze ulaşmamıştır (Graham, s. 57). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin 101 hadis ihtiva eden *Mişkâtü'l-envâr fîmâ ruviye 'ani'llâh mine'l-aḥbâr* adlı eseri (nşr. Muhammed Râgıb et-Tabbâh, Halep 1346; Kahire 1369) Fransızca'ya (trc. Muhammed Valsan, Paris 1983) ve Fransızca çevirisini esas alarak *Nurlar Hazinesi* adıyla Türkçe'ye (trc. Mehmet Demirci, İstanbul 1990) tercüme edilmiştir. Ebû'l-Kâsım İbn Balabân el-Kereki'nin *el-Maḥâşidü's-seniyye fi'l-ehâdîsî'l-ilâhiyye*'sinde (nşr. Muhyiddin Mestû – Muhammed el-İd el-Hatrâvî, Beyrut 1966; Dimaşk 1988) 100 kudsî hadis yer almıştır. Nevevî'nin *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye*'sinde (nşr. Mustafa Âşûr, Kahire 1978; Tunus 1983) *Kütüb-i Sitte*'den derlenmiş doksan beş kudsî hadis mevcuttur. Abdürreûf el-Münâvî'nin kaleme aldığı iki eserden *el-İthâfâtü's-seniyye bi'l-ehâdîsî'l-kudsiyye*'de (Mısır 1354; Cidde 1407/1987) önce, "Allah Teâlâ dedi ki" şeklinde rivayet edilen hadislerle, daha sonra içerisinde Allah sözünün geçtiği rivayetlere yer verilmiştir. Hasan Hüsnü Erdem bu eseri esas alarak *İlâhî Hadisler* adıyla bir derleme yayımlamıştır (Ankara 1952). Münâvî *el-Meḥâlibü'l-ʿaliyye fi'l-edîyyeti'z-zehiyyeti'l-muhteteme bi'l-ehâdîsî'l-kudsiyye* adını taşıyan (Haydarâbâd 1323) ve yedi bölümden oluşan diğer eserinin son bölümünde de konuyla ilgili kırk hadis kaydetmiştir. Şîî âlimi Hür el-Âmilî'nin *el-Cevâhirü's-seniyye fi'l-ehâdîsî'l-kudsiyye* adlı eseri (nşr. Ali el-Mahallât, Bombay 1302; Necef 1384) bazı peygamberler ve mezhep imamlarının adına göre tasnif edilmiştir. Ebû Saîd el-Hâdimî'nin *Risâle fi'l-ehâdîsî'l-kudsiyye*'si (Kahire 1351) ölüm, âhiret ve dünyanın fâniliğine dair kısa ve özlü me-

tinler ihtiva etmektedir. Kudsî hadisler konusundaki klasik çalışmaların en geniş olan Muhammed b. Mahmûd el-Medenî'ye (Trabzonî) ait *el-İthâfâtü's-seniyye fi'l-ehâdîsî'l-kudsiyye*'de Süyûtî'nin *Cem'ü'l-cevâmi'* adlı eserinden derlenmiş 864 hadis yer almaktadır. Ali Fikri Yavuz tarafından *Kırk Kudsî Hadis* adıyla neşredilen eserin (İstanbul 1981) Medenî'ye nisbeti doğru değildir. İbrâhim Sıdkı İşkodravî'nin *ed-Dürretü'l-yetîme fi'l-ehâdîsî'l-kudsiyye*'si (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 590/3), telif tarzı ve kaynakları itibarıyla daha çok Münâvî'nin *el-İthâfâtü's-seniyye*'sine benzemektedir. Yûsuf Ali Bedîvî'nin *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye*'sinde (Beyrut 1991) 398 hadis, Ahmed eş-Şerebâsî'nin *Edebü'l-ehâdîsî'l-kudsiyye*'sinde yetmiş beş kudsî hadis ve şerhi yer almış, Şerebâsî'nin eseri 75 *Kudsî Hadisin Tercüme ve Şerhi* adıyla Türkçe'ye çevrilerek yayımlanmıştır (nşr. Naim Erdoğan, İstanbul 1981). Mısır'da el-Meclisü'l-a'lâ li'ş-şüûnî'l-İslâmiyye tarafından bir komisyona hazırlattırılan *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye*'de *Kütüb-i Sitte* ve *el-Muvaḥḥa*'dan seçilmiş 400 kadar hadis yer almış olup *Kudsî Hadisler* (trc. Ahmet Varol, I-II, İstanbul 1991), ayrıca mükerrerleri dışındaki 146 hadis *Kaynak Hadis Kitaplarına Göre Kudsî Hadisler* (trc. Kadir Kabakçı, İstanbul, ts. [Kültür Basın - Yayın Birliği]) adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Neş'et el-Mısırî son iki eserden derlediği hadisleri *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye* adıyla bir araya getirmiş, büyük ölçüde Kastallânî'nin *İrşâdüs-sârî li-şerhi Şaḥîhi'l-Buḥârî* adlı eserini esas alarak bunları geniş biçimde şerhetmiştir. Yûnus İbrâhim es-Sâmerâî'nin *en-Nefehâtü'r-rabbâniyye fi'l-ehâdîsî'l-kudsiyye* adlı eseri de (Bağdad 1957) bu türün bir başka örneğidir. Konuyla ilgili olarak günümüzde hazırlanan en kapsamlı ve kullanışlı eser İsmâ müddin es-Sabâbatî'nin *Câmi'u'l-ehâdîsî'l-kudsiyye*'sidir (I-III, Kahire, ts.). 1150 hadisin yer aldığı esere kapsamlı bir fihrist eklenmiş, müellif, kitabındaki sahih ve hasen hadislerden 550'sini tek cilt halinde *Şaḥîhu'l-ehâdîsî'l-kudsiyye* adıyla konularına göre tertip ederek ayrı bir cilt halinde yayımlamıştır (Beyrut 1991). Mecdî Fethî es-Seyyid, aynı nitelikteki 225 hadisi *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye min şaḥîhi's-sünneti'n-nebeviyye*'sinde toplamıştır (Tanta 1414/1993). Mustafa el-Adevî'nin *Şaḥîhu'l-ehâdîsî'l-kudsiyye*'si (Medine 1415/1994), Ebû Abdul-lah Ahmed b. Ahmed el-İsevî'nin 100 ha-

dis ihtiva eden *el-Ehâdîsü'l-kudsiyyetü'd-da'ife ve'l-mevzû'a* adlı çalışması da (Tanta 1993) burada zikredilmedir.

Belirli sayıdaki kudsî hadisleri bir araya getirmek amacıyla hazırlanan eserler genelde tasavvufi muhtevalı olup daha çok kırk hadis türündedir. Bu konuda bilinen ilk çalışma, Hüseyin b. Ahmed et-Tebrîzî'nin *Miftâhu'l-künûz ve mişbâhu'r-rumûz* adlı kitabıdır (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1038-1039). Daha sonra Cemâl-i Halvetî *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye ve'l-âşârü'l-muştafaviyye* adlı kitabında (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 314/1) kırk hadise yer vermiş ve bunların tasavvufi te'villerini yapmıştır. Kudsî nitelikli kırk hadislerin en meşhuru Ali el-Kârî'nin *el-Ehâdîsü'l-kudsiyyetü'l-erba'îniyye*'sidir (İstanbul 1324). Aksekili Köse Mehmed Efendi'nin hâşiyesiyle birlikte birkaç defa basılan eser (İstanbul 1312, 1316; *Mişkâtü'l-envâr*'ın sonunda, Halep 1927) Hasan Hüsnü Erdem (*Kırk Kudsî Hadis*, Ankara 1952) ve Harun Ünal (*Kırk Kudsî Hadis ve Muhtasar Hadis Üsûlü*, İstanbul 1983) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Abdülvâsi el-Alefî Efendi'nin *el-Erba'ûn mine'l-ehâdîsi'l-kudsiyye* (Süleymaniye Ktp., Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 94), Ebû'l-Hasan Muhammed b. Sâdık es-Sindî'nin *Erba'üne hadîsen mine'l-ehâdîsi'l-kudsiyye* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1410), Muhammed Edîb b. el-Hâc Muhammed el-Cerrâh'in *Ehâdîsü'l-erba'îne'l-kudsiyye mine's-şu'ufi'l-İbrâhîmiyye ve'l-Müseviyye* (Musul 1332) adlı eserleri bu türün diğer örnekleridir. İbrâhim Ezzeddin ve Denys Johnson – Davies'in kudsî hadislerden seçtikleri kırk hadis İngilizce'ye tercüme edilerek *Forty Hadith Qudsi* adıyla yayımlanmıştır (Damascus 1980).

Kudsî hadisler konusunda tek hadis şerhlerinin en meşhurları, "Ben bir gizli hazine idim ..." anlamındaki rivayette dair eserlerdir. Bu hususta ilk olarak Fahreddin er-Râzî *Şerhu hadîsi "küntü kenzen"* (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 647/4) ve *el-Hadîsü'l-kudsî* (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 647/6) adıyla iki risâle kaleme almıştır. Aynı hadise dair Sa'deddin el-Hamevî *Şerhu hadîsi "küntü kenzen"* adıyla Farsça (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 3909), İsmâil Hakkı Bursevî *Kenz-i Mahfî* adıyla Türkçe (İstanbul 1290, 1307) birer şerh yazmışlardır. Hadis münekkitleri bu ha-

dis için, "Aslı yoktur, uydurmadır" demişlerse de Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Bursevî keşfen sahih olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sofyalı Bâlî Efendi de *Şerhu hadîsi "küntü kenzen"* adıyla bir eser kaleme almış (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 613) ve bu esere yazdığı şerhte gizliliğin Allah hakkında nasıl anlaşılması gerektiğini açıklamıştır.

Kudsî hadislere dair sadece isimleri bilinen bazı eserler de şunlardır: Abdülganî el-Makdisî, *el-Erba'ûn min kelâmi rabbi'l-âlemîn*; Ali b. Mufaddal el-Makdisî, *el-Erba'üne'l-ilâhiyye*; Ziyâeddin el-Makdisî, *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye*; İbn Dakikül'îd, *el-Erba'ûn fi'r-rivâye 'an rabbi'l-âlemîn*; Bahâeddin Haydar el-Fâsî, *el-Mu'temed mine'l-menkûl fi mâ ûhu-ye ile'r-resûl fi'l-hadîs*; Muhammed el-Medyânî, *el-İthâfâtü's-seniyye fi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye*; İbn Fellâh diye tanınan Halef b. Abdülmuttalib el-Huveyzî, *el-Belâgu'l-mübîn fi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye 'an seyyidi'l-mürselîn*; Cemâleddin el-Kevkebânî, *Menhecû'l-kemâl ve simtû'l-le'âl fi mâ câ'e fi'l-hadîs min kelâmi'l-celâl*; Vecihüddin Abdurrahman el-Ayderûsî, *en-Nefe'âtü'l-ünsiyye fi bâbi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye*; Füllânî, *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye*; Harîrîzâde, *Feyzü'l-muğnî fi şerhi hadîsi men talebenî* (Süleymaniye Ktp., Tirnovalı, nr. 898).

Brockelmann'ın Gazzâlî'ye nisbet ettiği *Kitâbü'l-Mevâ'iz fi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye* adlı risâle (GAL, I, 421) Ahmed Şemseddin tarafından *Mecmû'atü resâ'ili'l-İmâmî'l-Gazzâlî* içinde yayımlanmışsa da (I-VIII, Beyrut 1988) eserin *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye bi'tarîki'l-mev'îza* adıyla Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı (Hüsrev Paşa, nr. 4/2, vr. 37^b-49^a) müellifi bilinmeyen nüshalarla paralelliği dikkate alındığında Gazzâlî'ye aidiyeti şüpheli hale gelmektedir.

Teorik anlamda kudsî hadisler konusunu ele alan belli sayıdaki eserler arasında Şa'bân Muhammed İsmâil'in *el-Ehâdîsü'l-kudsiyye ve menziletühâ fi't-teşrîfi'l-İslâmî'si* ile (Riyad 1402/1982) Nûh b. Mustafa'nın *er-Risâle fi'l-farq beyne'l-hadîsi'l-kudsî ve'l-hadîsi'n-nebevî'sini* (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1142/18) zikretmek mümkündür.

Şarkiyatçılar da kudsî hadisler üzerinde önemle durmuş. Goldziher'in ardından (yk. bk.) Theodorus Willem Juynboll *İslâm Ansiklopedisi*'nin ilk neşrinde (V, 49) konuya dair kısa bilgiler vermiş, Sa-

muel M. Zwemer "The So-called Hadith Qudsi" adlı makalesinde (bk. bibl.; *Studies in Popular Islam*, London 1939, s. 121-135) kudsî hadisler meselesini tenkidî bir yaklaşımla incelemiş, bu hadislerin Eski Ahid ve Yeni Ahid'den alınmış parçalarla sonradan ortaya çıkmış sözler olduğunu iddia etmiştir. Agostino Cilaro'nun "Il Problema dei Hadith Qudsi" başlığını taşıyan incelemesi de (bk. bibl.) Batı'da yapılan bir başka çalışma örneğidir. William A. Graham kudsî hadislerle ilgili olarak doktora tezi, Hayati Yılmaz da yüksek lisans tezi hazırlamıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "kds" md.; İbn Balabân, *el-Makâsidü's-seniyye fi'l-ehâdîsi'l-ilâhiyye* (nşr. Muhyiddin Müstü), Beyrut 1988, s. 33-35; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1038-1039; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyyât*, Bulak 1253, s. 288; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 132; Trabzonî, *İthâfâtü's-seniyye fi'l-ehâdîsi'l-kudsiyye* (nşr. M. Emîn en-Nevâvî), Kahire, ts., s. 5-11; Cemâleddin el-Kâsimî, *Kavâ'idü't-tahdîs*, Dimaşk 1925, s. 39-44; H. Lammens, *L'islam*, Beyrut 1943, s. 106-107; Brockelmann, *GAL*, I, 421; L. Massignon, *Essai sur les origines du lexique technique de la mystique musulmane*, Paris 1954, s. 126-128; M. Tayyib Okç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959, s. 13-15; I. Goldziher, *Muslim Studies* (trc. C. R. Barber – S. M. Stern), London 1971, II, 346-362; W. A. Graham, *Divine Word and Prophetic Word in Early Islam: A Reconsideration of the Sources with Special Reference to the Divine Sayings or Hadith Qudsi*, Paris 1977, s. 53, 57, 86, 227, 229; Ali Yardım, *Hadis*, İzmir 1984, I, 43, 45-46; M. Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-muhaddîsün*, Beyrut 1404/1984, s. 16-17; Talat Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, Ankara 1985, s. 123-125; Agostino Cilaro, "Il Problema dei Hadith Qudsi", *Atti del Convegno sul centenario della nascita de Louis Massignon* (ed. C. Baffioni), Napoli 1985, s. 57-69; Nûreddin İtr, *Menhecû'n-naqd fi 'ulûmî'l-hadîs*, Dimaşk 1406, s. 323-325; Abdullah Aydın, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 65; M. Accâc el-Hatib, *el-Vecîze fi 'ulûmî'l-hadîs ve nuşûşih*, Dimaşk 1987, s. 27-28; Hasan Muhammed Makbûlî, *Muştalahu'l-hadîs ve ricâlüh*, Beyrut 1410, s. 13, 14, 15-16; Hayati Yılmaz, *Hadis İlminde Kudsî Hadisler* (yüksek lisans tezi, 1992), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 16-41; Özcan Hıdır, *İsrâiliyyât-Hadis İlişkisi: Hadis Yahudi Kültürü Tartışmaları* (doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 324-327; Muhammed Efendi Saîdî, "el-Farq beyne'l-Kurân ve'l-e'hâdîsi'l-kudsiyye", *el-Menâr*, XVII, Kahire 1319/1901, s. 497-500; S. M. Zwemer, "The So-called Hadith Qudsi", *MW*, XII (1922), s. 263-275; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, "Mu'ârene beyne üslûbî'l-hadîsi'n-nebevî ve üslûbî'l-Kurânî'l-Kerîm", *Mecelletü'l-Buhûsî'l-İslâmiyye*, I/1, Riyad 1395, s. 91; Abdülgafûr Abdülhak el-Belûşî, "el-Ehâdîsü'l-kudsiyye fi dâ'ireti'l-cerh ve't-ta'dîl", *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye*, XXI/83-84, Mecine 1409, s. 95-123; T. W. Juynboll, "Hadis", *İA*, V, 49; J. Robson, "Hadith Qudsi", *EP* (İng.), III, 28-29.

